

Szakolczay Lajos

„Szívedből visszatükröződöm”

Csukás István: *Évszakom a szerelem*

Csukás István költészete, mert a gyermekműfajokban (mese, regény, film) is a költő fogja a tollat, jobbára csak a kicsik előtt ismert. „Felnőtt” versei, bár az alkotó évtizedek óta jelen van a kortárs magyar líra sodrásában, nem kaptak akkora teret, mint amekkorát megérdemeltek volna. Ha Weöres Sándornál a két – a felnőtt és a gyermek – közösséghez való szólás együtt működött (alighanem azért, mert a csöngői költő zseni volt), Csukásnál miért hiányzik, legalábbis az *olvasók* (és a szakma?) részéről az összehangolódás?

Ha Pom Pom, Mirr-Murr vagy Süsü kivívta magának a létjogot (talán) az örök életre, az *Étellift a pokolba* (1995), az egyik legizgalmasabb verseskötet szerzője – és utána évekre még két gyűjteményes kötete is megjelent! – miért van többé-kevésbé árnyékban?

Szó se róla, amíg a nagy nemzedék tagjai (Nagy László, Juhász Ferenc, Kormos István és a még szerencsére mai is élő és hallatlanul termékeny Tornai József) *előreszaladtak*, vitte őket a történelemmel, filozófiával, szenvedéssel stb. telített világhuzat, addig Csukás, mert a meseigényt kinyilvánító gyerekek vonzották, pontosabban lekötötték, kevesebb időt s figyelmet szentelt a versre.

Mint hogy korán robbant be, szinte kamaszként a magyar költészetbe, s a New York kávéházban csaknem reggeltől estig hallgathatta a nagy írók humort sem nélkülöző, ugratásokkal telített „eszme-futtatásait”, a fiatalkori nélkülözések ellenére (albérlet stb.) elég hamar magára ölthette azt a *boldogság-köpenyt*, amely mindmáig lelke, jókedve őrizője. Alkotáspszichológiai rejtély, hogy egy-egy gyermekmű írását kihagyva (vagy a kettő közötti „senki földjét” kihasználva) miért nem veti papírra a nagyokkal eltöltött hosszú idő eseményeit (Kormos-portréval és egyéb ingyencégekkel a középpontban). Nem akármilyen önéletrajzi alapozású regényemlékirat születhetnék.

A Bérczessy Gergely szerkesztette válogatott verseskötet, az *Évszakom a szerelem* azért is érdekes, sőt fontos, Csukás költői életművének értékeihez közelebb vivő vállalkozás, mert a tematika ki van tágítva: noha „gerincét a nő-férfi viszony versei adják, ám a versválogatást nem csupán szerelmes költemények tematizálják. A nőhöz vezető útnak része a férfi önmagával való párbeszéde, világlátása is. A kiteljesedés pedig: a nő.”

Mivel a költő a szerkesztővel, már ami a válogatást és a költemények rendjét illeti, szorosan együttműködött, az *Évszakom a szerelem* egy sajátos önportrénak is

fölfogható. Élénk keretben megrajzolt líra-arcmásnak. Amelynek bizonyos színeit erősítik a szerzővel készített interjú meglátásai. (A faggatózást ugyancsak Bérczessy végezte „A szerelem maga a legnagyobb felszabadító erő” címmel.)

„Nagyon nagy dolognak tartom a szerelmet. Hálás vagyok a sorsnak, hogy nagyon korán, egészen kisgyerekkorban megsejtettem, megéreztem, mi is lehet ez. Világosan él bennem valamiféle megfoghatatlan érzés még óvodás koromból. (--) Hamar rájöttem, hogy a halál mellett a szerelem a legkézenfekvőbb téma. Aztán egy nagy szerelem megnyitotta előttem a kapukat... (---) Amikor szerelmes verset írok, nem biztos, hogy éppen valóban szerelmes vagyok. Hanem fogom, mint egy költői témát, és feldolgozom. (---) Nem törölök ki semmit: féltve őrzöm a gyerekkori és kamaszkori emlékeimet, amelyek segítenek, hogy a mai napig éljen bennem a szerelem. (---) Addig dagasztom az agyamat, amíg csak lehetséges, kapzsi módon gyűjtögetek bele mindent! Talán nagyobb hatalmam lesz a világ fölött, az élet fölött, a halál fölött... (---) hogyan kell, hogyan érdemes élni? A válasz egyszerű: teljes érzelmi nyitottsággal, teljes erőbedobással, nem félve.”

Csukás „a lányokhoz fűződő pajtáságot”, noha még szerelem-bimbónak is alig mondható, vallomása szerint éppúgy őrzi, mint az elemi erejű élményeket. Gesztusa nőket simogató gesztus; költeményének van íze, zamata, sőt eleganciája is, de nála egy-egy kapcsolat megszületése vagy megszűnése nem jár olyan eszeveszett, megrázó, testet-lelket kifordító viharral: élet-halál élménnyel, mint klasszikusaink nagy verseiben (s itt József Attila és Szabó Lőrinc mellett érdemes a *Szeretkezéseink* kapcsán Bella István nevét is megemlíteni).

Mindezt mi magyarázza? Az, hogy alapállása a derű. A szépen megélt, szépen kimondott boldogság. Kormos István, a jó barát, a szerelmi élményt sokszor a népi szürrealizmusból csent sejtelemmel, a fájdalomerezetű képekkel, a megszakadó versbeszéd légzés kihagyásával tette örökérvényűvé – a huszadik századi magyar lírában a *Vonszolnak piros delfinek* jelentős alkotás –, ám Csukás még a torkáig „ömlő magányban” is (ekkor harmincéves mindössze) félig-meddig felhőtlenül dalt. Ugyan „fájnivalónak” érzi magát, de öröms hangulatban kozmikus távlatú idillé feszíti a benne moccanó érzést. „Tükörben kedves arc: a szerelem / mind többet marad már velem, / ránézek s hosszabban néz vissza rám, / kikönyöklünk a világ ablakán” (*A harmincéves férfi éneke*).

Mint hogy abszolút hallása van (nem véletlenül került a békéstarhosi iskola énekzene tehetségei közé), könnyedén épít a népdal ismétlődéses futamaira (*Fut a víz*), képgazdag metaforikus gondolkodásában az organikus lét és a belőle kinyerhető érzésvilág válik viszonyítási ponttá: „Hogy válasszalak ki, hogy mutathassalak fel? / A szerelem mint vércse zuhan rád, / megtántorodsz. Az alvadt árnyékok közt / dómként állnak a törtablekos fák” (*Hogyan válasszalak ki?*). Viszont a drámai állapot a vers vége felé úgy enyhül, nem túl szerencsésen, hogy belopódzik egy idilli

kép – „szikrázó nyár, és száz csókra adod” –, és evvel a zajló világban fölöttébb sejtelmes-zavarodott „párkereső” bizonytalanság veszít hangulati értékéből.

Pedig nagyon is tudja, tökéletesen érzi az olykor „kosztolányis” ízzel édes-bús-sá avanzsált szavak helyi értékét, a megfutamított, olykor drámai hangulatú vers – „Csönget, bejön, ledől az ágyra / elveszett éveim magánya”; Micsoda veremből másztam én idáig? / Szám milyen földdel lett tele, / hogy elértem az üres szobáig?”; „Szívemmel metszek a csöndbe, / pörgetem a vérző köszörűt // hogy ne legyek egyedül” –, a késként szikrázó magány megjuhászítását, illetve föloldását. „Már vágyam csillagokkal méri magát, / s visszahajol kíváncsian, / kicsapódik húsból a víz, csontból a méz, / s eltűnik a föld pórusaiban” (*Üdvözet*).

Radnótit nyugtatta úgy meg a bukolikus élmény, a természetre Nap-koronát varázsoló mindenség-vágy csöndje, ahogyan Csukást az elnyújtózás pillanata. Noha ezúttal a nő távol esik a láthatáron, valahol – a létet szólító, létnek udvaroló paranccsal – szerelmes vers a férfikor delén született *Ó, édes semmittevés* is. „Ó, édes semmittevés, nyári varázslat, / hegedűhúr-idegeket leengedő; / fekszem a fűvön, fejemnél száz fekvőtámaszt / csinál a hernyó, bőre csupa redő, / cinke guggol, szitakötő cikázik, / a platánfa nagy levélfüllel lebegtet, / nő a fű, a jázmin lágyan virágozik, / a nap asszonyos mosollyal melengtet, / csúszok a semmibe puhán, mint / furcsa, fordított születésbe, / már nem számít, már ennyit sem számít, / amitől tegnap még felgyorsult szívverésem, az összevissza hangolt cimbalom, / az összevisszaszóló ének, a fogcsikorgás, a hegesedés a szívfalon, / most látom, hogy semmit se érnek...”

Hogy a rím, a rímmuzsika, a feszesebb szerkezet, némelykor formabravúrokkal, a kezére áll, az csak természetes (*Szívem dobog, karórám ketyeg; Fut a víz; Mint rezgő húr; Én nem tudom, milyen hőfokon; Üzenet Varsóból, Hold ragyog, só ömlik kisiklott vagonból, És az Isten szívét ki húzta fel* stb.) – hogyne állna, hiszen született költő –, ám boldogságmámora (amely nem mindig felhőtlen, akarva-akaratlan valós vagy vélt bántások csipkézik) leginkább azokban a költeményekben válik elementáris erejű vallomássá, létigazsággá, amelyekben a gondolatritmusra épülő, „ráérős”, hosszan elnyúló, az enjambement-ra épülő sorok érzéstartománya egyszerre mutatja a költői én kivetülését és az önvallatás kozmikus irányát (*Vázlat a harminckilencedik tavaszról; A nagy, édes nyári szeretkezések* – „mámorosan visszaosztódnak az első sejtig, / a tökéletes egyszerűségig, már nem vagyunk, / csak együtt a kettő, kezünk, lábunk, mellünk, / combunk, ágyékunk egymásba hatolva, egymással / elkeveredve, magunkat szeretjük s magunkat / simogatjuk a másik kézzel, magunkat / csókoljuk a másik szájjal, bennünk a világ / görccsösen egyesül” –; *Nyárutó*).

Éppen az utóbbi versben, a *Nyárutó*ban észlelni a természet idilli állapotába beemelt szerelmi érzés valódi súlyát. „Darázs reszket és élvez a gyümölcsillatban, édes, édes ősz jön, / felhangolt idegekkel zsongató, érett ízeket kortyoltató. / Szemedből visszatükröződik az arcom, szívedből visszatükröződöm, / így teljesedek be, szelí-

den megérve immár az öröme, / ámulva és önfeledten reszketek a mosolyodban; / hát köszönöm, hogy vagy, hogy lélegzel, hogy jársz-kelsz, / hogy ajtót nyitsz, hogy öltöazol, hogy vetkezel, / hogy megfelezed mindenpercem, szívverésünkkel bedobogjuk az időt...”

Nem valószínű, bár aligha tudhatni, hogy eme idősebb kori zsolozsma mögött ott van-e a *Te mire gondolsz közben?* című vers alábbi kitétele: „A férfi magányos öröme, / minden női test tested mögött, / minden mell, minden térd, minden / comb, minden felhevült ágyék”. Ha ott leledzik, akkor is igazabb a való, „mert édesebb minden halálnál, / a teremtésből ideért üzenet”.

Akár beleillik a kötet tematikájába, akár nem, az *Istenke, vedd térdedre édesanyámat* című költemény remekmű. Jó, hogy itt van. Végtelen szeretet és kozmikus Istenkép hevíti a dalnokot, hogy minél nagyobb alázattal – a hit zsámolyára térdepelve – szójjon a felülmúlhatatlan, szívébe hasító fájdalomról.

„Istenke, vedd térdedre édesanyámat, / ringasd szelíden, mert nagyon elfáradt, / ki adtál életet, adj neki most álmot, / és mivel ígértél, szavadat kell állnod, / mert ő mindig hitt és sose kételkedett, / szájára suttogva vette a nevedet. / Én nem tudom felfogni, hogy többé nincsen, / s szemem gyöngé, hogy a semmibe tekintsen, / hová a fény is csak úgy jár, hogy megtörve: / helyettem nézzél be a mély sírgödörbe, / próbálkozz, lehelj oxigént, tüdőd a lomb! / Nem is válaszolsz, kukac-szikével boncolod, / amit összeraktál egyszer végtelen türelemmel, /csak csont, csak por, ami volt valamikor ember, / mivel nem csak Minden vagy: vagy a Hiány, / magadat operálsz e föld alatti ambulancián. / Mi mit nyel el a végén, fásultan szítálsz / a semmiből a semmibe létező világot, / anyát és gyereket, az élőt s a holtat, / s mert Te teremtetted, nem is káromolhat, / csak sírhat vagy könyörögget, hogy adj neki békét, / nem tudjuk, hogyan kezdődött, de tudjuk a végét; / én sem káromolok, hallgasd meg imámat: / Istenke, vedd térdedre édesanyámat!”

Csukás István figyelemre méltó, s az eddiginél nagyobb figyelmet követelő líraszomja – a remekműveket is termő kismesteré. Ebbe a nem akármilyen körbe tartozni – Gulyás Páltól Csorba Győzőig húzódik a magyar lírának eme nélkülözhetetlen értéklánca – maga a gyönyör.

A költő nyolcvanadik születésnapjára készült válogatás szép külsejű könyvet eredményezett. P. Szathmáry István dinamikus rajzai jól illenek a versekhez. (Kár, hogy a tördelés, a képek elhelyezésének zavara lerontja az összhatást.) S a kiadvány még unikummal is szolgál: hanglemezzel, amelyen a költeményeket (17 megszólalás) két kitűnő színművész, Elek Ferenc és Pálos Hanna adja elő. Mindketten érzik a gondolati súlyt és az érzelmi határokat. Különösen frappáns a két hangon megszólaltatott *Te mire gondolsz közben?* című líradarab interpretálása.

(*Könyvmolyképző Kiadó, Szeged, 2016*)

Nagy Zita

A valóság vadnyula

Gondolatok Lipcsey Emőke A vadnyúl bukfencet vet című regényéről

A vadnyúl bukfencet vet, és új dimenziókat arat; így parafrázálhatnánk játékosan Lipcsey Emőke legújabb, idén megjelent könyvét, amelynek elemi tehetséggel íródott lapjain maga a jelenkori, aktuális világunk toppan a művészet mezsgyéjére. Teszi mindezt szépítméntesen, a maga póreségében, számtalan színejátszó árnyalatainak fel-felvillanásával, hogy így váljon egy olvasmányos, komolysága és súlyossága ellenére is élvezetes, irodalmi remekművé.

Az *Ördöghinta* és a *Taurus blogja* című regények után ez a kötet is arról tanúskodik, hogy szerzőjük leplezetlenül képes látni a lét felettébb furfangos játszmáit, analitikus tudattal tekinteni kozmoszunk minden mozzanatára, részleteinek teljességében észlelni és érezni a valóságot, majd a tapasztaltakba nem belefásulni, hanem azokat valami magasabbá és ugyanakkor mélyebbé, azaz megszólaló és megszólító művészetté modifikálni. Ráadásul Lipcsey Emőke összetett, multiszerepű alkotó, az írótól kezdve, a költőn, zenészen, képzőművészen túl, járta a történelem útvesztőiben és a publicisztikai cikkírásban is, művei így egytől egyig sokoldalú láttelelei a kortárs valóságunknak. Tág horizontú ismeretei, mint nyelvi ujjlenyomat finoman beépülnek *A vadnyúl bukfencet vet* textusába is, háttérként gazdagítva az egyébként is izgalmas és kalandos cselekményvezetést. Nem idegenek tőle századunk divatos filozófiai és elméleti fizikai kérdéskörei sem, mint például a párhuzamos univerzum, téridő kontinuum, ezekkel új határtalanságokat adva történeteinek. Az egyik szereplő által látott szürreálisan fel- és eltűnő, valót és valótlant megkeverő *vadnyúl* alakjában pedig akár a nagyszerű *Donnie Darko* című független film baljóslatú óriás nyulára is asszociálhatunk.

A tér- és időhatárok elmosódnak, síkjaik filmkockaszerűen pörögve váltakoznak, egymásba ütköznek, a reális elemek szürreálisakkal, a tények a fikciókkal vegyülnek, mindezek rendkívül mozgalmassá, a figyelmet permanensen fenntartóvá, amolyan letehetetlen, egyestés olvasmánnyá teszik ezt a könyvet, amelynek szívesen engedjük, hogy környezetünkől kiragadva megállás nélkül sodorjon a zárómondata felé.

Szigorúan vett műfaji besorolását tekintve regény, de összképében inkább komplex próza, egy többspektusú modern helyzetjelentés, amely magába foglal aktuális nemzetközi szintű kortüneteket, mint például a *terrorizmus* vagy a *génmódosítás* problémája, konkrét közelmúltú eseményeket, mint a '86-os Olof

Palme-merényletet vagy a '99-es Columbine iskolai mészárlást, ugyanúgy krimire jellemző rejtélyeket és fordulatokat, dokumentumigényű leírásokat, szociográfiai és társadalombemutató szegmenseket is.

„Minden művészet: világmodell. Az „egésről” készült híradás” – állítja Pilinszky, és a *vadnyúl* is tekinthető egy tökéletesen kivitelezett, az életről regélő, fordultatos történetbe ágyazott, artisztikus híradásnak. Nagyszerűsége tulajdonképpen a letisztultságában rejlik; a *látni, megfigyelni* és *leírni* hármását követve a mű mentes a szerzői magyarázatoktól, bírálattól, megoldásoktól, narrációja nem omnipotens. A ki-nem-mondottságban rejlő kifejezőerőként a végkifejlet is szándékosan nyitva hagyott, a szabad továbbgondolhatóság útjára bocsájtva, kinek-kinek saját olvasói habitusa szerint.

A mű irodalmi nyelvezete vizualitásában intenzív, képekkel teli, a hozzáértő, részletező szakszerűség mellett megható közelséggel, már-már lírai felütésekkel szól például az üvegfúvás művészetéről.

Történetmozaikjainak színhelye főként Svédország, amelyet – ott élő magyaroként – egyszerre kívülről és belülről is látni képes, így – egyfajta imázskorrektívként – objektíven tárja fel az állam jól marketingelt káprázata ellenében annak valódi arculatát. Egyébként a kortárs skandináv irodalomban és filmművészetben is egyre gyakoribbak a *vadnyúlhoz* hasonló hangulatvilágú darabok, hihetetlenül megdöbbentő és erős atmoszférával, a kényes témákat, tabujelenségeket is nyers őszinteséggel, olykor egészen az abszurdig elmenően kidolgozva. Végére azonban annyira hiteles mai társadalomképet kapunk, hogy a történetek nagy része akár megannyi másik országban is lejátszódhat, mi több, óhatatlan, hogy a sorok és sorsok közt ne találjunk számunkra ismerőset, vagy helyenként akár kicsit önmagunkra is bennük.

Szereplői a hétköznapi élet jegyeit viselik, különböző életkorú, nemű és társadalmi státuszú sziluettjeik pedig félreismerhetetlenül a modern kor típusalakjait körvonalazzák, kendőzetlen mutatva be őket és helyzeteiket, az egyéni sorsaikon át hozva közel globális társadalmi, gazdasági kollektív problémákat.

A teljesség igénye nélkül, így találkozhatunk *Lindával*, az üvegfúvóművésszel és rajta keresztül az alkotómunka gazdasági nehézségeivel, a lokális nevelés és oktatáspolitikai negatívumaival, édesanyja alakjában pedig a szociáldemokratizmus és a feminizmus elfajzott, túlfűtött változatai jelennek meg. Míg élettársa, Jonas, gépies, hivatali munkája révén a bevándorláspolitikáról ad képet, családtörténetében pedig a közelmúlt svéd törvénykezésének egy sötét komponense sejlik fel. De vannak itt a világ és önnön életük peremén vegetáló fiatalok, megidézve a nihilista szenvtelenséget és korunk nagy *hamelni patkányfogójának*, a közösségi hálók végtelen illúzióteremtésének hatalmát, amely furulyaszavával csal át digitalizált, hamis, talmi világába. Közös bennük egyfajta önző önállóságattitúd, szinte kivé-

tel nélkül rendezetlen, csonka családi viszonyokból kerülnek ki, és ennek modelljét örökítik tovább saját életeikbe, kapcsolataikba is.

De nem hiányozhat a képmutatás, az álszentség, a gátlástalanság tornyosuló obeliszkje sem, a prostitúció elleni élharcos, de esténként azt agresszívan igénybevevő politikus vagy akár a kérdéses erkölcsű egyházi személyek, a haszonelvű üzletemberek sem. Szarkasztikusan szólva felsorakozik a nemzet színe-java.

Legtöbben a paradox mód rájuk erőszakolt, eltűzött, rend nélküli szabad liberalizmus masszájának mintatermékei.

A főbb karakterek több tónussal bontakoznak ki, helyenként múltjuk magyarázza jelen helyzetüket, hogy időnként rájövünk, hibáik legalább annyira övék, mint – madáchi értelemben véve – korunké. A több szálon szét- és összefutó történeteikben értelmet nyer a svéd drámaíró, Strindberg megállapítása, miszerint; „Semmit sem kell tenni azért, hogy az élet apró kellemetlenségei utolérjék az embert.”¹

A *vadnyúl* Lindája pedig filozofikusan arra döbben rá: „mennyire törékeny is valójában minden, ami létezik. Mennyire hajszálon múlik minden, ami megtörténik, vagy nem történik meg.”²

A többi szereplővel együtt ennek a mindenkori törékenységnek egyben a játékszerei és játékosai, mint a jelenkori ember jelképei, nem többek és nem kevesebbek, mint egymástól, a világtól, önmaguktól és sorsaiktól észrevétlen elidegenített emberek. Akiknek súlytalan cselekvéseiből valami csehovi karakterű kilátástalanság árad, társmagányaikban egyedül tengődő, nem valódi életek, csupán próbaletei egy magasztosabbnak. Számukra már rég nem kérdés, boldogok-e vagy azok lesznek-e, talán inkább az, valaha volt-e egy röpké pillanat a múltjukban, amikor azok lehettek. És bár valamiféle bizonytalan mozdulatot mindnyájan próbálnak tenni annak irányába, végül vakvágányra futnak, és nem marad utánuk csak egy homogén, mély üresség rezignált keserősége, mementójaként annak, hogy túl a kicsinyes, szürke és mindennapi harcaikon, legnagyobb csatáik legbelül, önmagukban dübörögnek, melyek olykor megnyerhetetlenek és örökösen végeérhetetlenek.

A *vadnyúl* kötet nem csupán autentikus kortárs irodalmi zsánerkép, de értő kézzel játszott hangulatszólamok hangszerén az életnek. Olvasmányos, rádöbbenő és szembesítő mű, amelyben egy vadnyúl temérdek bukfcenet vet, hogy olvasói közt, megérdemelten, sikert arasson.

(Kortárs Könyvkiadó, Budapest, 2017)

¹ August Strindberg: *Ett drömspel (Álomjáték)* (44. o.), Magyar Helikon, Bp., 1980, ford.: Kúnos László

² Lipcsey Emőke: *A vadnyúl bukfcenet vet* (74. o.), Kortárs Könyvkiadó, Bp., 2017

Bertha Zoltán

A hűség csillagösvényein

Székely Ferenc: Otthoni szeretettel

A helytállás erkölcsi parancsával töltekező igazi szülőföldi hűség apostoli lelkületű szolgálattelvéje Székely Ferenc. Mert a legnemesebb erdélyi értelmiségi hagyományok valóban ilyen missziószerű feladatvállalásra szólítanak. A közösség gondjait, vágyait, reményeit elhordozó és felmutató igényesség mindig is teremtő példa és tanítás volt Erdélyben azok számára, akik a kisebbségi és egyben az egész magyarság fennmaradásának, szellemi felemelkedésének az ügyében fáradoznak. Menteni, védeni kell az anyanyelvet, ismerni múltunkat, jelenünket és folyton újraalapozni s biztató távlatokkal láttatni remélt jövőnket, szeretni népünket és Kárpát-hazánk minden egyes szegletét, s tudással és hittel munkálkodni, „omló egék alatt” is, a szellemi templomépítés sikeréért. A spirituális nemzetegység szent kívánalmát előmozdítani, trianoni országcsonkítások, szétdaraboltatások, szétszóródások közben és után is. Az integer magyarság lelki-kulturális minőség tudatának s a megtagadhatatlan nemzeti jellegzetességek, identitásformák árnyalásának és kiteljesítésének jegyében. Erdélyben a legapróbb falvaknak, temetőeknek, emlékhelyeknek, tájházaknak is éppoly hatalmas a jelentősége, mint a látványos ódon városoknak, a természeti csodáknak vagy a varázslatos népi művészetek egész univerzumának. Együtt és egyszerre kell őrizni, ápolni, továbbörökíteni a magyarság minden értéksajátosságát, megtartó és megújító tradíciókat erősítve, érvényesítve.

A szellem embere a magyar nemzeti önismeret égisze alatt Erdélyben tehát foglalkozik történelemmel, művelődéstörténettel, folklórral, irodalommal, helytörténettel és honismerettel, s folyvást kutatja és élénk tárja az ősi népi szokásvilág, az etnografikus és a magaskulturális örökség ezer színben pompázó kincsesházát, annak felbecsülhetetlen fontosságú részleteit és egészét. A feltétlen kötődés és ragaszkodás morális imperativusával, s a megmaradás feladhatatlan perspektívájával. Számos (közel húsz) nagyszerű tárgyi és szellemi néprajzi, néptudományi, kultúrtörténeti könyvét ilyen érzülettel alkotta meg Székely Ferenc is, s ezek közül az egyik – a sorozatkezdőnek is tekinthető beszélgető- és portrékönyv – *A megmentett hűség* beszédes címet viseli. A Firtos Művelődési Egylet és az Udvarhelyszék Kulturális Egyesület adta ki Korondon és Székelyudvarhelyen 2012-ben – benne pedig huszonöt remekbe szabott, tömör és tartalmas interjú a Sóvidék és környéke kiválóságaival. Székely Ferenc tanulságosan elbeszélgetett azokkal a jeles művész, író, írástudó társaival, barátaival (Ambrus Lajostól Bölöni Domoko-

sig, Király Lászlótól Molnos Lajosig, Páll Lajostól Ráduly Jánosig sokakkal; s például a hírneves fazekascsaládból származó, s korondi gyermekkorát mindig oly lelkesen emlegető Józsa Judit kerámiaszobrászig), akik mind az elidegeníthetetlen otthonosság szükségességéről és törvényszerűségéről, a bölcsőhely szépségéről, a szülőföld örök vonzásáról és a „szerelmes földrajz” gyönyörűségéről vallanak. De Székely Ferenc otthon és elemében érzi magát egész szülő- és felnevelő hazájában, a Székelyföldön, Erdélyben, Vadasdon és Havadon, Erdőszentgyörgyön és Marosvásárhelyen s a Mezőségen, Pusztakamaráson is, ahol 1951-ben Sütő András (anyai ági) unokatestvéreként meglátta a napvilágot. És a kultúra mindeneseként, a szellem lankadatlan (és vándorló) szolgálatosaként szüntelenül menti át ő is a hűséget, az értékek szerelmét „a túlsó partra”, a jövőbe. – *A szülőföld ölében* (2014), *Harangszó a szélben* (2015), *Égbe nyúló kapaszkodó* (2015), *Őrhelyen gyűjtött jeltűzek* (2016) – s így következnek, sorjázna szép rendben azután a Véghelyi Balázs fémjelezte kiváló százhalombattai Üveghegy Kiadó gondozásában megjelent kötetek – amelyek a beszélgetések, életmű-bemutató mélyinterjúk révén egy egész Kárpát-medencei kisenciklopédiát boltoznak immár föl. A megszólaltatott kitűnőségek népes serege a magyarság tudatos és elmélyült hitvallásának egész kincsestárát, thesaurusát építi föl Székely Ferenc segítségével és üzenetgazdag kalauzolásával. Mert ebben a műfajban „egyik ember a másikat” törvényszerűen feltételezi – ahogyan azt a 2014-es könyv előszavában a neves költő-könyvkiadó Véghelyi Balázs találón megállapítja. A *Harangszó...* „az »Együtt!« érzését váltja ki” – szögezi le örömmel a korszakos jelentőségű irodalom- és kultúrtörténész, a közülünk nemrég eltávozott Kántor Lajos a könyv méltató bevezetésében. „Mivé lesz az ember?”; „mi lehet egy élet sommája?” – ezek a kérdések tolnak föl a könyv lapjain a jeles székelyudvarhelyi író-költő Zsidó Ferenc szerint is, aki az *Égbe nyúló kapaszkodó* című kötetet ajánlja szép előhanggal. „A jó interjú portré. Székely Ferenc immár ötödik könyvének is az interjú műfaját választotta. Számvetések ezek a beszélgetések, hiszen az alanyok mögött gazdag életmű áll, s születésnapjukon erről az értékteremtő munkáról kérdezősködött. Ő azt vallja, hogy egyetemes magyar nemzetben gondolkodik. Ez úgy igaz, hogy az erdélyi alkotókat faggatja elsősorban, éljenek akár szülőföldjükön, akár távoli vagy közeli országokban, ám az egységes magyar kultúrába betagolódva. Erdély, és gondolok itt a történelmi Erdélyre, amelynek része volt a Bánát és a Partium is, ezeréves történelme során ezekben számolható nagyságokat adott nekünk és a nagyvilágnak. Hosszú a sora azoknak az erdélyi művészeknek, tudósoknak, gondolkodóknak, akik a magyar nyelv határain túl az emberiség egyetemes kultúráját, tudományát gazdagították, és számon tartja őket a világ. És vannak, akik még köztünk élnek, akiket még megkérdezhetünk, hogy miért is volt olyan fontos számukra a szolgálat, az anyanyelv, a népművészet, a színház vagy az irodalom szolgálata, a lelkek gondozása.

Székely Ferenc ezt tette, szerényen, tisztelettel, lényegre törően faggatta őket, és portrékká formálódnak a beszélgetések” – ezt pedig már Kuti Márta fejtegeti az *Őrhelyen...* című könyv kapcsán.

Emlékrajzok, beszámolók, vallomások – karcolatok, kisesszék, jegyzetek, arc-képvázlatok, számvető krónikás tudósítások megannyi színes mozaikdarabkája kerekedik szép összképpé a mostani új kötetben is (*Otthoni szeretettel – Cikkek, levelek, visszaemlékezések*). És bőséges üzenetértékűen, mint eddig is mindig. A sokoldalúság, sok műfajúság diktálta írások együttese: összességében tehát az értéktudatos sorsvállalás megragadó dokumentuma, manifesztuma. Ihletett gondolatokkal, emlékezésekkel, feljegyzésekkel beszél a szerző régi és kortárs erdélyiekről, s az egyetemes magyarság sokféle törekvéséről, jelenségéről, hiteles képviselőjéről.

Megható emlékidézéssel búcsúzik el Székely Ferenc olyan nemrég elhunyt nagyjainktól, mint Csoóri Sándor vagy Jókai Anna, és erdélyi kapcsolataikat, Erdély-szeretetüket is megkapón domborítja ki – miképpen Szabó Magdáét is, akinek utolsó Erdélybe küldött leveléről tudósít („az egyetemes magyar kultúra féltve őrzött aranyorszemei” között). Levelezés kapcsán pillanthatunk meg erdélyi tudós nagyságokat is – a nyelvész Szabó T. Attilát (az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* című korszakos munka fémjelzőjét) vagy a néprajzos dr. Kós Károlyt, a halhatatlan író egyik fiát. Végtelenül megrendítő, ahogyan például a magyar és a világhistoria legkülönfélébb időszakai között szellemi értelemben száguldozó Lászlóffy Csaba utolsó napjairól hallunk: a nagybeteg író még halála előtt röviddel is dedikált könyveket küldött a vele már előtte interjú révén is szeretettel megismert szerzőnek, s hogy halála másnapján felesége, Lászlóffy Enikő is levelet írt neki hallatlan lelkiérőről adva tanúbizonyságot. S az is, ahogyan a lét és a pusztulás végzetes történelmi és egzisztenciális sorshelyzeteit a bámulatos regényeiben olyannyira bravúrosan részletező szenzibilitással megjelenítő Pusztai János már nem tudott válaszolni a neki szánt kérdésekre. Ugyancsak „in memoriam” hallunk Fodor Sándorról, a *Csipike-történetek* rendkívül népszerű prózaírójáról, akinek saját megfogalmazása szerint szép élete és nagy fájdalma volt (egyik gyermekkorú kislányát elvesztette). Vagy a kivételes hatású, briliáns humorú novellista Bajor Andorról. De igen mély értelmű, ahogyan gyergyószentmiklósi magányában az egyik legkiválóbb novellista, Györffi Kálmán is megnyilatkozik, és a mai világ sok keserűségét sorolja.

A vadasdi születésű – s Petőfi, Arany nyomdokán a népi-nemzeti irányhoz tartozó – Jakab Ödön drámaíró, költő, irodalomtörténész akadémikus munkásságára emlékeztek lélegzegtető ünnepséggel nemrég a helybeliek, emlékszobát, kiállítást avattak, hazafias verseit szavalták, és szemléletesen igazolták, hogy miképpen lehet nemes eszményekkel és kitartó törekvésekkel fenntartani és bővíteni

egy-egy klasszikus elődünk kultuszát. Az erdőszentgyörgyi Bodor Péter Művelődési Egyesület ugyancsak ilyen erőfeszítéseket tesz, hogy a magyar kultúra mindnyájunkat éltető energiáit megtarthassa.

Gyermekkori olvasmányélmény révén bukkan fel Gyóni Géza költői-emberi alakja, erdélyi látogatása kapcsán Móricz Zsigmond író lánya, Móricz Virág, aztán vadászati útja közben az erdélyi magyar történelmi szociográfia mestere, irányadó „szellemi csillaga”, – az egyébként olykori dacossága közepette is közvetlen, jó humorú – Böződi György, s aztán az ő temetésén csodálatos búcsúztató beszédet mondó Czine Mihály, az egyetemes magyar irodalom ékesszólású, aranyzavú „vándorprédikátora”. A kedves vagy szomorú, kedélyes vagy kesergő hangnemű beszámolók mind-mind életeseek, miközben lélekemelőek, stílusuk magával sodró, s így különösképpen sugározzák a rajongásig szeretett tiszta források üzenetét. Olykor vidámító közelképekkel, igézetes életképekkel fűszerezett előadásmód által.

Természetszerűen több írás is szól Sütő Andrásról, napjaink máris legendássá vált személyiségéről – a rokoni szálak okán is. (Előzőleg már több könyvet is szerkesztett, publikált róla, köztük a *Sápadt fényben gyertya ég – Naplójegyzetek Sütő Andás utolsó éveiről* címűt – Marosvásárhely, 2013.) A ma is álló Sütőház jelképesen is irányadó jelzés a világba: egy szűkös falucskában is születhet világirodalmi jelentőségű „írófejedelem”; „Egy kút van az udvaron, szomjúságoltó erőforrással, ahová gyakran visszatérhetünk, s nemsokára letelepedhetünk a cöveklábú asztalhoz is... / Nappal a lélek harangjai hívogatnak Pusztakamarásra, éjjel a ház fölött örökdő fényes csillag mutatja az utat.” A pusztakamarási családi emlékek, élmények, tűnődések kiterjednek azután a második világháborús szörnyűségekre, vagy Kemény Zsigmond porladó sírjára és a mai szórványmagyarország egyre keservesebb helyzetére. A bensőséges leírások az utókornak jeleket hagyni kívánó kortanú tollából fakadnak, aki Sütő Andrással történt utolsó találkozásáról is megrendítő hangon szól, s majd a nagy író soproni szobrának felállításáról is megemlékezik – s újra és megint meghitt tónusban hitelesítve a korszakos egyéniség Sütő András emberi alkatának mindönk számára olyannyira megbecsülendő vonásait, tulajdonságait. S ehhez kapcsolódik a Sütő András életművét könyveiben, monográfiáiban a legszuggesztívebben értelmező irodalomtudós, Görömbei András megjelenítése is (aki Sinka Istvánról, Nagy Lászlóról, Csoóri Sándorról, Nagy Gáspárról, a népi írókról s az összes határon túli magyar irodalmakról is alapvető, eligazító, egyszersmind monumentális kézikönyveket hagyott ránk). De itt említhetjük a Hajdu Zoltánról („otthoni barátsággal”) készült érzékletes kisportrét is – ő hajdanán Sütő Andrással közösen is alkotott egy drámai művet. Vagy a kiváló nyelvtudós professzor Péntek Jánosról szóló bensőséges laudációt – arról a nyelvészről, aki egyik fő feladatának tekinti a magyar nyelv megmaradásá-

nak ügyét kisebbségben és szórványban is, és aki Sütő Andrásról és a Mezőségről is emlékezetes előadást tartott a pusztakamarási református templomban 2007-ben. És mélyen megindító az a vallomások méltatás, amely a történelmi-társadalmi népismeret és néptudomány kiemelkedő személyiségéről, a sóvidéki, parajdi származású Barabás Lászlóról szól.

Szováta város díszpolgáráról, a festőművész, grafikus Kusztos Endréről is méltó megemlékezést olvashatunk, az iparművész Bandi Dezsőről nemkülönben, vagy a fiatalabb korában eltávozott Molnár Dénes képzőművészről, de a néprajzkutató, etnobotanikus és etnozoológus Gub Jenőről vagy a szintén néprajzos-falukutató, lelkipásztor, egyház- és helytörténész Nagy Ödönről is; és Csávossy Györgyről, aki tréfásan, szellemesen úgy aposztrofálta magát, mint aki a borászok között a legjobb költő, s a költők között a legjobb borász. S más művészek, köztük a világhírű zongorista Bogányi Gergely is feltűnik egy ízes útirajz keretében, ahogyan csak egy csoport erdélyi vendégnek is ingyen ad hosszú és lenyűgöző koncertet. S megindító a vadasdi református templom orgonájáról szóló leírás – a minden értéket számba vevő igyekezet, a Illyés Gyula hangoztatta „számadó” magatartás ilyenfajta szép példája is. És igen gondolatébresztő Gelu Pateanu, a magyar kultúra és irodalom kitűnő román barátjának, ismerőjének, fordítójának a felidézése is, merthogy az ilyen önzetlen emberség gyönyörű mintát állíthatna mások elé: hogyan lehet a népek közötti tiszteletet természetes humanitással megvalósítani. De ilyen kedves barátságosságot sugároz az angol Károly herceg – Rhédey Claudia leszármazottjának, szépunokájának – erdőszentgyörgyi látogatása és annak hangulatos megörökítése is. (Egyébként Székely Ferenc külön helytörténeti könyvecskéiben mesélt már erről is: *Károly herceg látogatása Erdőszentgyörgyön* – Erdőszentgyörgy, 2015.)

A marosvásárhelyi református kollégiumban tanította valaha az egyik tanár ezt a maximát, amely sugallatos szállóige és intelem is egyben (s most Nagy Ödön eleveníti fel): „Magyarnak születél, maradj magyar minden körülmények között, mert csak így lehetsz becsületes ember.” A magát ehhez tartó Székely Ferenc remek új könyve ugyancsak erre buzdíthat mindnyájunkat. Köszönet érte!

(*Üveghegy Kiadó, Százhalombatta, 2017*)

Ködöböcz Gábor

„majd arra eszmélsz hogy november csipkés katedrálist havaz köréd”

Antal Attila: Havak elé

Példaszerű fegyelmezettség, lényeglátó pontosság, írástudói felelősség, belülről és felülről vezérelt erkölcsiség, a gondolathoz mért maximális tömörség, valamint festőpoétai és poétafestői kvalitás karakterjegyeiből áll össze a Nyíregyházán élő Antal Attila művészi-emberi portréja. Hozzáteve, hogy költőnk több évtizedes pályája során sohasem próbál többnek és másnak mutatkozni önmagánál; mindig a már meghódított minőség többletével lép a következő grádicsokra. Eddig megjelent kötetei (*Útközben*, 1986; *Felelhetsz bármely kódban*, 1995; *Arcunk emlékei*, 1999; *Párhuzamos világok* – Szepessy Bélával közösen, 2005) is ezt támasztják alá.

A lírai alany értékvilágát tükröző értékjelképekből teljesen nyilvánvaló, hogy Antal Attila az emberiség nem túl nagy számú szabadcsapatából, az elhívás útján járó hűségesek fajtájából való. Saját növéstervére, önnön transzcendenciájára figyelve legfőbb törekvése arra irányul, hogy pontosan olvassa és jól értse önmagát. A story és history kettős fénytörésében sorjázó versekben élet és költészet kéz a kézben jár. Miközben a szerző életéből csinál költészetet, aközben költészetéből csinál egy másik életet.

A *Havak elé* – négy ciklusban hetvenkilenc verset számláló – szerénységében súlyos és súlyosságában szerény kötete újfent bizonyítja, hogy a mennyiségileg viszonylag kevés a művészi-emberi minőség tekintetében olykor hihetetlenül sok és súlyos tud lenni. Leginkább talán annak köszönhetően, hogy Antal Attila költészetében az esztétikai magatartás – minő ritkaság ez manapság – a magatartás esztétikáját is jelenti. Ennek megfelelően egész értékvilágát a tisztaság, a tisztesség, a tartás, valamint a hit, a hűség és a helyállás minőségei határozzák meg. Fontos törekvése, hogy a káosz helyén rendet, a homály helyén világosságot teremtsen. Eközben pedig – amint a szülőföldhöz és az alma mater Sárospatakhoz kötődő ars poeticus versei is mutatják – soha nem téveszti szem elől az emberi lét legfontosabb értelmét és legnagyobb feladatát: a természettel, embertársainkkal, Istennel és önmagunkkal megvalósított szeretetteljes harmónia révén belakni és éltető fénnel beragyogni a nekünk adatott világ emberileg lehetséges teljességét.

A földre néző szemmel és égre tekintő lélekkel megáldott költő mélyen átéli és megannyi emlékezetes szépségű opusában hitelesen közvetíti a Reményik Sándortól ismerős gondolatot: „Istenben az ember sír fel, emberben örül az Isten.” A

kétezer éves kultúrhistoriai hagyomány lényegszerű üzeneteire koncentrálna Antal Attila úgy értelmezi újra evangélium és esztétikum viszonyrendszerét, hogy eközben az Istenre való ráutaltságot, a Gondviseléssel folytatott állandó párbeszédet elemi szükségletként és alapvető létfeltételként mutatja föl. Abban az értelemben is, ahogyan az egzisztencia és a transzcendencia kapcsolatáról gondolkodó Weöres Sándornál olvasható: „Isten rajtad: végtelen könny, Isten benned: végtelen mosoly.”

Az életmű korábbi értékeit és újabb vívmányait hosszmetsetben és keresztmetsetben is felmutató *Havak elé* című kötet mélységet és magasságot egyidejűleg láttató darabjaiban – megint csak unikumszámba menő kivételként – olyan költő jelenik meg, aki tud súllyal terhelve repülni. Megannyi – természet-, idő-, szerelem- és istenélmény által motivált – remekbe szabott alkotás született eme különleges adottság révén.

A verset az emberi gondolkodás gyémántfoglatának tekintő szerző minden idegszálával megéli és hitelesen közvetíti a minden tudás alapját képező legfőbb tudást: „az egésznek része csak az lehet, ki szíve részévé tette az egészet.” A Kárpát-medencei történelmünket tematizáló ciklus hibátlan poézissel és magas rendű erkölcsiséggel megformált verseiben kiváltképpen hangsúlyosan jelenik meg ez a művészi-emberi hitvallás.

Antal Attila – címével is egzisztenciális dilemmákat érintő és őszinte párbeszédre hívó – kötetében a spirituális realizmus sajátos optikája teremti meg a magánmitológia tér- és időbeli kereteit, a lírai történésfolyamatokat a külső és belső tájakon tett lélekutazások szervezik koherens egészé.

A *Havak elé* versuniverzumában elmerülve olybá tűnik, mintha az Antal-féle belső utak könyvének élettényekkel, rejtelmekkel, imaginárius világokkal teljes, csöppnyi öröklétet kigyöngyöző misztériumába kapnánk bebocsáttatást. A különleges atmoszférájú, veretes metaforikájú szövegterekben álom, emlék és képzelet empíriával való ötvözése hoz létre egy olyan élményszerűen egyedi világlátást, amely komplex érzékenységszínvonalat mozgósítva a kozmikus pillantás többletével avat be a létezés titkaiba.

S teszi ezt a költő egyre gazdagodó mesterségbeli tudással, dicséretes képi, gondolati és nyelvi erővel oly módon, hogy a liturgia költészetét igen gyakran a költészet liturgiájaként teremti újjá. Ezen közben a lírai alany aranyfedezetét adó, lélekteljes elkötelezettségen alapuló attitűd finom nyelvi strukturáltságú és összetett szemantikájú versbeszédben ölt testet.

A bámulatos műfaji-hangnembeli gazdagságot, alaki-formai sokszínűséget felvonultató kötetből a személyes érintettség és megszólítottság okán ragadok ki néhány emblematikus, az alkotói törekvéseket poétikai és világgépi vonatkozásban is hűen tükröző opust: *Fát gyűjtöttünk apámmal; Kihantolt nyarak, ásatások; A*

belső Levédia; Múzeumi találkozás egy asszony-idollal; Pillanatok; Te meg én és a Háromkirályok; Együtt s külön; Félálom; Pleisztocén hajnal; Áprily; Arc a papír tükrében; Lélekszomj a Duna-tájon.

A felsorolt versek a nyelvi erő, a figyelemre méltó formakultúra és emberi mélység mellett a szuverén világteremtésre hivatott költő egyik legszembeötlőbb vonását is reveláló erővel tárják elénk: Antal Attila líravilága az emberi létezés talányos-tragikus misztériumát kontemplatív megragadottsággal, egészen kivételes, az ultrahangokra is fogékony metafizikai érzékenységgel fejezi ki. Ezáltal nemcsak saját létélményét, hanem emberlétünk egyszer s mindenkorra adott alaphelyzetét és alapmotiváltságát is képes fölmutatni.

Antal Attila artistikus szépséget sugárzó verseiben a nyelv otthonosan lakja a formát. Szívem szerint való, a létezés izgalmával ható, misztériumszerű költeményeit olvasva magam is otthonosabbnak, teljesebbnek érzem a létet.

A *Havak elé* mozdulatlan elkötelezettségen alapuló, létezőkérdésű versvilága útmutatás és erőforrás lehet mindazok számára, akik egy magasabb erkölcsi-szellemi minőséget képviselő országot szeretnének látni ebben a hazában.

A reménybeli olvasót megcélzó ajánlás és kedvcsinálás gyanánt álljon itt a költő talán legikonikusabb darabja: „Mint aki lemaradt / a honfoglalásról / és csupán utóbb / állított be ide / s hajlékra lelt ugyan / de otthonabb otthona / maradt a távol / s visszafáj szíve // és szólna a messzi / fűről szélről / mégse / beszél mert nincs róluk / hű fényű / igéje // úgy hallgatok én is / korszakok nap-verte / folyóközein át / érkezett ősz vándor // úgy hallgatok egy / csak bennem fénylő / Levédiáról”

(*A belső Levédia*).

(Örökségünk Könyvkiadó Kft., Nyíregyháza, 2015.)

Bakonyi István

Radnai István: A bukás édessége **Jagos István Róbert: Emberkáromlás**

A közelmúltban két verseskötetet hozott a postás. Mindkettő a Dél-Alföldi Művészeti Kapocs Alapítvány gondozásában jelent meg. Kétségtelenül ez e legszorosabb kapocs közöttük... Bár nem kétséges, hogy mindebben Radnai István és Jagos István Róbert emberi kapcsolata is szerepet játszik. A Radnai-kötet szerkesztője a költőtárs, Jagos István Róbert lírájára pedig az idősebb pályatárs hívta föl a figyelmemet. Jól tette, mert egy igencsak karakteres, egyéni hangú költőt ismerhettem meg ezáltal. És éppen ez a lényeg: a szellemi kapocs mellett egyértelmű, hogy két, egymástól különböző lírai úttal van dolgunk.

Jómagam tehát Radnai István műveit ismertem meg előbb. A viszonylag késeinek mondható újrjelentkezés költőjének és írójának pályáját. Aki egyre szervezettebben része a honi irodalmi életnek, s akit gyakran köszönhetünk a székesfehérvári irodalmi esteken is. *A bukás édessége* című kötet ajánlásában Payer Imre a megragadó, mély szenvedélyességet emlegeti, és ebben tökéletesen egyetértünk. Hiszen az újra meglelt magánemberi harmónia épp úgy szerepet játszik itt, mint az irodalmi megszólalás élménye, vagy éppen a közéleti gondok miatt érzett felelősség. S ez a szenvedélyesség az intellektualitással és a folytonos útkereséssel párosul. A kötet címét is adó mű jellegzetes Radnai-alkotás. Formai sajátossága a központozás hiánya. Ez néhol kissé zavaró is lehet, akkor is, ha tudjuk, hogy ez egyrészt az alkotói szabadság, másrészt a befogadás szabadságának a része. A többféle értelmezésé. Ez a vers tartalmilag is magán viseli az életmű fő vonalának természetét, benne a „mégis” súlyával, ha nem is egészen az Adynál fölülhető mégis-morál erejével. Ám az „éledünk mégis” mély és szépséges megvallásával. A lezárás így szól: „...kacagsz az őszben mint eltévedt madárdal / kacérságod vétlen elragad magával”. Néhol különös és formabontó a szórend, s ez a feszültség forrása is lehet.

Gyakori nála a naplószerű reflexió. Az ilyen szempontból is érdekes *Vasárnap* ugyanakkor fölmutatja az álom jelentőségét, a valósághoz fűződő szoros viszonyát. Fontos itt a játék is, némi iróniával fűszerezve: „...hiszen páros vagyok akár a rímek / irigyelnek is már fogatlan hímek...” – olvassuk a páros rímű sorokat. Önismeret, őszinteség és kitárulkozás – ilyen szavak juthatnak eszünkbe. Őszikék is lehetnének ezek a versek, de csak akkor, ha figyelembe vesszük a szerző életkorát. Ettől eltérően inkább egy, ifjú lélekkel megáldott poéta lírai kísérleteit láthatjuk a kötetben. Az újra rákőszöntött boldogság, valamint a világ borongósabbá válá-

sa egyszerre van ott a háttérben. Gyakran gazdag képiség jellemzi verseit (*Kékszakállú tél*), a mögöttes jelentés példáival. Versvilágát táplálja a természet újra fölfedezett szépsége, annak az emberi létezését meghatározó ereje. Egy szép példa erre a *Kikelet rám hajló ágai közt*, annak első versszakával: „a távoldó télben kandi virágok / merészen emeli fejét sárga a nárcisz / erdei avar közt ibolyán taposok / magamat nárciszként ünnepelem...”Egyrészt újraértelmezi a természeti élmény, másrészt az ember a természetbe olvad itt bele.

A kötet egyik fő értéke kétségtelenül a finom lírába oltott szerelmes versek sora. A *Szerelem heve május* című szonett pedig arra példa, hogy ebben, a ma is oly népszerű klasszikus formában sem baj, ha megszólal a költő. De szabadabb formában is árad a szöveg, a mindent átítató érzésvilággal a középpontban. (*Tükörcsókó-ló*) A szerelem ezekben a versekben úgy jelenik meg, mint a kiküzdött, régen várt és megérdemelt érték. S mindez független az életkortól. Mellette olyan értékek jelennek meg, mint a kristály, az érc a gránit. Csupa nemes tartalom, a maradandóság jelei. Persze azért mindig ott bujkál a háttérben a bukás lehetősége, annak „édessége” is. Nem véletlen, hogy ezáltal sok a villódzás, a szikrázó pillanat és az érzelmi gazdagság. Mindezeket erősítik a választott mottók: Lászlóffy Aladártól, Payer Imrétől, Marsall Lászlótól, Adytól, Kölcseytől stb. Sokféle érdeklődést jelentenek, de nem feltétlen azonosulást vagy éppen követést. A versek mindig ráfelelnek a mottókra.

Vannak kivételesen szép pillanatok, pl. a *Nyomorgóban*, akkor is, ha néha megtörik a nyelv, de éppen így születik meg a feszültség és a drámaiság. „...árad a versfolyó könnyek / gát szabni az árnak könnyebb / elgurult fillér csalfa hold / áram átjár amper és volt...”Másutt a festőiség jelei az elsődlegesek, pl. a *Renoirban*. Itt a költő festi a verset és a képet is. Itt és másutt is az az érzésünk támad, hogy hatott Radnaira az impresszionizmus is a távol évtizedekből.

Láthatjuk tehát a magánszféra túlsúlyát egy olyan életművön belül, amelyben a társadalmi tér hatásai sem jelentéktelenek. Felelős írástudó ő, s minderről a kötetzáró *Életrácsban* is meggyőződhetünk. Itt az 56-os mártír költő, Gérecz Attila alakja is földereng, többek között ilyen sorokkal utalván rá: „...az élet peremén borotvaél a remény...” Sok ilyen sort várunk még Radnai Istvántól!

*

Jagos István Róbert új verseskötetének már a címe is keménységet, markáns hangot ígér. Mindehhez járulnak Weiner Sennyei Tibor szavai a hátlapon. A hajdan nehéz napokat átélt ember tartásáról, akaraterejéről. És lelkesítőek a bevezetésben Ködöböcz Gábor mondatai is az értékeket fölmutató költőről. Szeretetmisztikáról és tudásmisztikáról. A nem Istent káromló ember vallomásairól.

Mert szépséges és karakterisztikus vallomásokból áll össze a könyv anyaga. Hangütése sem csekély: József Attilát írja át sajátosan. „...kopognék én, / *de most már késő, / most látom, milyen óriás Ő!*” Ez az ennek a válaszenje, s közben gondolkodhatunk azon, hogy vajon ki ez a titokzatos „Ő”... Talán akire mindig várnunk, s talán nem hiába. Akire a híres abszurd dráma alakjai is vártak, csak nekik nem jött el a maga valójában. Játék, keserűség, fájdalom és a remény egyaránt átítatják a Jagos-versek világát. Mögötte az önálló életre kényszerül az ember kemény sorsa. A „Magamtól tanultam meg hajtani magam”-féle vallomással. És közben kiküzdötte egyéni, személyes hangját. A tehetség eredményeit. A tisztaság jegyében.

Azon költők közé tartozik, akik nem fogadják el a morális értékeit vesztett világot, és küzdenek igazukért. Tudatában vannak a riasztó tünetek hatásainak. Ugyanakkor jól láthatjuk nála az egyéni sors és a „közsors” szoros összefüggéseit. Közben érzékletes és nyers állapotrajzokat kapunk tőle, pl. így: „...közben a lánc csikorog, / az eső elered, / a permetet rám fújja a szél, / a kukákban tornyosodik a szemét, / és tudom, ha ennek vége lesz, / kezdődik újra előlről.” (*Stagnáció*) Mellette ott a *Hazám*, sajátos hazaszeretet ábrázolásával. Ha szellemi rokonait keressük, akár Villonig is visszamehetünk az időben, ha pl. a *No name bárkájára* gondolunk. Egyfajta profán imádság ez, a szakralitás jegyeivel. Meghitt befejezése: „...Ha jönnél, kopogj! / Bár nyitva a retesz, / nem várt vendég lennél / asztalomnál, / ó, én Atyám!” Elmerenghetünk persze az „*atya*” szó fölött, hiszen a földi apa megjelölése sem elképzelhetetlen itt.

A megszenvedett sors további útkeresésre is sarkallja a költőt. Azt sugallja, hogy ez az út meglelhető. Főleg, ha olyan tiszta a szándék és a hang, mint az övé! Tiszta, kemények és őszinték a szerelmes versei is. (*Záróra táján, A hajnalokban nincs semmi jó*) A táj sivár és rideg, a hajnal nem az a napsszak, ami sokaknál ennél pozitívabb dolgokat jelent. A *Téli út* egyik sora szerint „Megfagyott csillagok az égen...” Itt sem nehéz észrevennünk a rokonságot József Attila szellemiségével, az úrhideg világ kapcsán. Közben érezzük: fájoan szép ez a líra, egyértelmű a létértelmezése is. Visszapillantásai olykor-olykor melankolikusak, a megszépítő meszszeség is erőt vesz rajtuk. Ugyanakkor kétségtelen az is, hogy erős az igazságkeresés szándéka. Talán ezzel is összefügg, hogy gyötrő kérdéseket tesz föl egy újfajta „boldog-szomorú” dalban, a *Mért üvöltenek bennem az éhesek* szövegfolyamában. Másutt egy-egy sorral teremt hangulatot, mély összefüggésekben, mívesen és formailag pontosan. „A csillagok Isten agg szemei. / Hályog rajtuk az alvadó tejút. / Vakon botladozva karol belénk, / tudván, egyszer elhagyjuk valahol. (*Eretnek*) Az énkeresés fontos stációin hasonlóképpen átesik, miközben vágyakozik a gyermeki tisztaság, sőt, a magzatlét után. S azt is tudja, hogy az öregedés belül kezdődik. Mint Reményik Sándornál a béke...

A megszenvedett múlt, a kiérdemelt jelen hatásai hasonlóképpen érződnek verseiben. Folyton-folyvást az emberlét kiteljesedésének reménysége élteti. Formailag is sokszínű ez a kötet, a kötött és a szabad versbeszédben egyaránt otthonosan mozog. Nem idegen tőle a játékosság sem, erre igen jó példa József Attila legendás versének átirata *hAltató* címmel. Tragikus áthangolása pl. így jelenik meg: „elhagyta kék színét az ég / kitörte sok szemét a ház / nézd minden vakolat sötét / maradj most csendben *kisbalázs*..” És megírja „korai őszikéjét” *A réven túl* címmel. Időnként a közéleti hangot is műveli, pl. a *Brüsszel 2016*-ban. Többször is figyelmeztet a szép pillanatok megőrzésére, akár a „most élj” jegyében is.

Letisztult versek sorakoznak ebben a nívós kötetben, miközben készül a lelki leltár, s vele együtt az útkijelölés. Ez az út pedig nem vezethet másfelé, mint egy megszárt, a földi léten túlmutató irányban. Akkor is, ha a zárósorok így szólnak: „Lám, én is magányra letem / nyikorgó láncos órákban. / Valaki csendeket rajzol / belém bús zivatarában.” (*Valaki csendeket rajzol*) És szemben áll azzal a világgal, amelyben „Jézuska még az utcába / se mer befordulni...” (*Ez valami más*)

(*Dél-Alföldi Művészeti Kapocs Alapítvány, Szeged, 2017*)

Bakacsi Ernő

Rendhagyó önarckép

Pósa Zoltán: Lila tricikliturgia

Aki figyelemmel kíséri Pósa Zoltán művészetét, tudja, hogy könyveinek címei érdekesek, meghökkentőek. Ez jól is van így, hiszen a címnek, a papír színének, a grafikának (fényképnek) a könyv borítóján vonzania kell a szemet, hogy az olvasó felfigyeljen rá, hogy kézbe vegye. Pósa hű ehhez a hagyományhoz, legutóbbi kötetének a címe: Lila tricikliturgia. Ez az első pillanatban zagyvaságnak tűnik, aztán ízlelgetni kezdi az olvasó, kibogozni az értelmét. A tri, a tricikli, a liturgia önálló jelentéssel bíró értelmes szavak. De így összeírva, egybeolvasva... És még lila is. Miért lila? Ha az író jelzöt akart e szóösszetétel elé tenni, akkor mondjuk: miért nem zöld vagy piros? Nyilván ezzel is utalni akar valamire. Nem valószínű, hogy Pósa Zoltán az újpesti sportklubra gondolt a lila színnél, nem is borult az agya lila ködbe, mert az hirtelen haragot, felindulást, meggondolatlan cselekedetet jelent. Pósa pedig nyugodt, megfontolt ember. Egyébként is egy könyvcím kigondolására elegendő idő áll rendelkezésre.

A tri jelentése, három. A tricikli háromkerekű. A liturgiát lehet úgy értelmezni, hogy a katolikus szertartásrendben, a misén belül kifejezi a Szentháromságot. A Szentháromság pedig MAGA AZ ISTEN. A színeknek sok árnyalata van. A lilának pl. püspöklila. Lehet, hogy erre gondolt Pósa? Lehet, hogy ez a könyv az ember és az Isten kapcsolatát tárgyalja? Hiszen az élet, a valóság ez.

Már kíváncsi az olvasó. Az alcím segít az eligazodásban. Egzotikus útikönyv három fejezetben és a mai korban. Na, lássuk – üti fel a könyvet az érdeklődő.

Pósa Zoltán könyveinek főszereplői ő maga. Ezt legtöbbször beismeri, ha nem utal rá, magától rájön az olvasó. Itt sincs másképpen már csak azért sem, mert eddigi életét boncolgatja, ahogy írja, virtuális és pszeudó formában. Ez teszi különlegessé a könyvet. Ugyanis az egész egy lázalom. Az író, a főszereplő legtöbbször álmodik, vagy félálom állapotban van, amikor nem tudja az ember, hogy most ébren van-e, vagy álmodja a történeteket. Esetleg delíriumosan részeg. A fantázia két esetben végtelen, határ nélküli: az álomban és a gondolkodásban. Pósa él ezzel a lehetőséggel, a cselekmények különböző idősíkokban váltogatják egymást, néha hihetetlen gyorsasággal. Persze a könyv végére minden kiderül, beigazolódik a hármasszám kultikus mítosza. Pósa Zoltán foglalkozik a múlttal, a jelenel, a jövővel. Végző fokon az emberrel, a társadalommal és az Istennel. E kettő ugyanaz, elválaszthatatlanok egymástól. Egy földi embernek ez az élettere, ez a világmindenség. A szerző családi életében is dominál a hármasszám: Ő maga, a felesége (Bogyi) és a fia (Picege).

Pósa lázálmaiban általában fél, retteg. Valami rossz történik vele. Az ember sokszor

álmodik a múltjával, visszatérnek az átélt események álm változatban. Ezek általában negatív álmok. A főhős (Pósa) szerkesztőségi szobában van, ahol a szoba közepén áll az illemhely és a zuhanyozó is, és ezt munka közben rendeltetésszerűen használják is. Ez akkora abszurditás, hogy kétszer alá kell húzni! Ilyet csak az ír le, aki nagyon haragszik valamire, akit nagy igazságtalanság ért. A szerző életútjának ismerete nélkül is nem nehéz beazonosítani a Kádár-korszak szörnyű igazságtalanságaival. Nem boncolgatom a szerző összes vízióit, ez nem is lehet cél, csak némelyikre utalok.

A cselekmény csapong, az idők keverednek, de fantázia és a lázálom világból időnként és hirtelen kicsap a ma, a kendőzetlen valóság, az örök érvényű igazság. Rövid idézet a könyvből: "Anyád ma reggel meghalt... Este van. De nyugalmam többé nem lesz... Ezt nem tudom már magamnak soha megbocsátani." Önkéntelenül eszébe jutnak az embernek József Attila *Kései siratójának* feledhetetlen sorai.

Pósa filozofál is. „Voltam, vagyok, leszek, hármas mind Én vagyok és mégsem.” Ez teljesen világos, az ember állandóan változik nemcsak testileg, szellemileg is, és mégis milyen meghökkentő ez az állítás. Majd később: „Egyetlen dolog van: az egyetemes testetlenséget, a test nélküli egyetemességet magában foglaló Én.” Kell itt magyarázat az ember és az Isten közötti kapcsolathoz? Pósa Zoltán ki is jelenti a harmadik rész előtti versben, hogy az Isten, a szabadító Jézus, Mária őszanya szentséges védőink, miattuk nem félek.

Lázálmaiban megjelenik a jövő nem éppen ígéretes víziója. Exotic province-ben képzeletben magát turbános, fezt viselő emberek és fátyolos nők között. Ez a jelenlegi európai állapotokra asszociál. Nem jelent ki semmit, csak érzékeltet. A helyzeteket, a gondolatokat mindenki tetszése szerint fűzheti tovább. Én nagyon élveztem a „rendszerelváltás” megfogalmazását. Persze, szó sincs erről. Pósa a maga zseniális stílusában fogalmazza meg ezt is. Valami megfogalmazhatatlan hippi banda gyülekszik, akiknek a vezére maszkot visel, a hívei Fatia Negrának szólítják. Ez a gyűlevész banda sorra foglalja el az objektumokat, semmisítik meg a hangyákat (munkásörök, volt ávosok, hithű kommunisták), akik próbálnak ellenállni. Pósa nyilván Jókaitól kölcsönzi a Fatia Negrát. Nos, ez a velejéig romlott, gazember magyar nagyúr a vezér. Ilyenek valósították meg a magyar rendszerelváltást? Úgy vélem Pósa Zoltánnal együtt, hogy igen. Ezért sikeredett így.

Pósa Zoltánnak ez a könyve nehéz olvasmány. Gördülékeny a stílusa, mégis nehéz. Miért? Mert néha meg kell állni, gondolkodásra kényszerít. Már pedig egy könyv akkor jó, ha ad az olvasónak valamit, az ismereten kívül gondolkodásra is készíti. Ez minden író célja, ezért ír.

Pósa nemsokára hetvenkedik majd (betölti a hetvenedik életévét). Kívánom, hogy sokáig legyen még boldog ember szerettei és barátai körében. Több kötettel kényszerítse még olvasóit gondolkodásra.

(Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2017)

Vajda Noémi

Innen-onnan

Sarusi Mihály Innen a rácson című leveleskönyvéről, tallózva levelezésünkből is

A. S.:

Innen a rácson. *Simonyi Imre, Ördögh Szilveszter, Körmendi Lajos és Nagy Gáspár küldeményei. Levelesládából I.* Miska postán küldi legújabb könyvét, leveleskönyv-tervezetének első darabját. Balatonalmádiból Kisiratosra. Mert a hosszabb lélegzetű képernyős olvasás rontja a szemem. S mert így egészen más, hogy olvasmánnyommal nyugodtan kiülhetek a fás kertre nyíló teraszra, ahol a hivatkozások okán csakhamar könyvtorony emelkedik fölém, számomra ismeretlen írások érdekes zamatával. Hogy kitűzzem magamnak: jó volna ellátogatnom a kun Karcagra a mégiscsak méltatlan sorsú író, Körmendi Lajos és Mándoky Kongur István turkológus, a kun nyelvemlékek hazai kutatója (meg Györffy István néprajzkutató) emlékéért. Hacsak emlékéért is! Emellett: Körmenditől elolvasnom a fia születése és szenvedése ihlette naplóregényt, melyet Miska a legkiemelkedőbb írásának tekint: a *Telefax a Megváltónak avagy IV. Louis Beigliumbant*. A jó monológok után szimatoló színészbarátaim felé ismertetni *Öt perc az élet* szociografikus vallomáskötetét, ahol igazi szerepjátékosként, nyelvi bravúrral megrázó sorsmonológokat tár elénk. (A *Farkas enni* után hirtelenjében nem tudok semmi mást olvasni. És nem, mert hosszú, hanem mert olyan tömören fáj, hogy időt kell hagynom magamnak helyre jönni, visszazökkenni önmagamba.) Komoly filológusi kihívás lenne: felnyalábolni, rendezni ezt a hagyatékot, és kiadatni, írom Miskának. „Jenei Gyula, a szolnoki *Eső* című folyóirat főszerkesztője Lajos életművéről írt szakdolgozatot valamelyik főiskolán, meg is jelent nyomtatásban. Alulértékelté Lajost.” – válaszol azonnal... Dehát ápolni – hagyatékot is – csak szeretettel lehet. Egyébként nem érdemes. Mert torzul. Olyan ez, mint a főzés. Ha lélekkel főzöd össze az alapanyagokat – ugyanazt –, valamiféle láthatatlan úton-módon ízesebb lesz, mint amikor kutyafuttában összedobálsz a recepten feltüntetetteket. Még az illat is. Ahogy a legszebb virágcsokor is értékét veszti, ha lecsapják az ember mellé egy foghegyről odavetett boldogszületésnapot kíséretében. Szóval: Körmendivel is, mint egyébként minden íróval, csak akkor kellene foglalkozni, ha értékeli az ember. Más lesz még az olvasottsága is.

Egyre emelkedő olvasmánnyortornyomból felmérem Sarusi Mihály kötetének alapvető értékét: éppen az értékterjesztést. Figyelemfelkeltést. Olvasásra ösztönzést. Anélkül, hogy egyetlen felhívás is elhangzana,... olvasni kell.

Tulajdonképpen a küldemény érkezte előtt választok. Miska a 2017-es évet is gazdagon zárta, hát választhatok. Nem érte be egytel, mindjárt két kötete jelent meg. Választásom csaknem azonnali. Egyrészt, mert Csáth Géza levelezésével kezdődött az évem. Az első világháború első felében, katonatorvosi szolgálata alatt főleg testvérének és feleségének küldött magánleveleiből kirajzolódó ellentmondásos, izgága, szenvedélybeteg személyiség szöges ellentétben áll a kiegyensúlyozott, elvhű Szabó Magdával, aki a tavaszomat töltötte be, és akinek *Körön kívül* című kötetébe sorolt leveleiben egy-egy fontos világnézeti kérdést fejteget: vajon tanácsos-e írónak lenni; egyáltalán feltehető-e így a probléma; mert vajon rá lehet-e beszélni valakit az író-ságra, netán lebeszélni erről. Csáth öncsaló alakoskodása, Szabó Magda önleleplező őszintesége után kíváncsi voltam, most, nyár elején, hogy mit tudok meg egy olyan író leveleskönyvéből, akivel évek óta levelezem – igaz, villanypostán, mert kényelmesebb és gyorsabb. (A mindennapi, akár a naponta több alkalmi postafordulta, a röpirat jelleggel íródott pár szavas, egymondatos, amolyan egyperces levél hátránya viszont, hogy elkopott köztünk a megszólítás és elköszönés.) Olyan kérdések foglalkoztattak elsősorban Miskával kapcsolatban, mint: miket, hogy írhat másoknak. Hogy rádöbbenjek, leveleskönyvében a hozzá írt levelek, válaszok, visszautalások rejtik az általa írottakat. Már is lelepleződik az a szokása, hogy *internetszámításunk* előtt nem indigóval írta leveleit, nem használt sokszorosítópapírt. És lelepleződik a kor fondorlata is a foghíjas válaszlevelek által. Melyek nem elkallódtak. Melyeket elkallódtattak. Hisz valószínűbb, hogy néhányat tudatosan süllyesztőbe küldött a levélcenzúra.

Ha irodalmi levélről esik szó, mindenképp előbb hazagondolok, mert *el nem felejthetem Zágont*. A legújabb Sarusi-kötet – a létező személynek íródott és elküldött levelek gyűjteménye – kivon a fiktív légköréből, és bevezet a misszilis levelek világába. Bújtatott Sarusi-sorok. Mert Miska ott van az előszóban, és a hozzá írott levelekben, illetve a levelek előtti, utáni lakonikus, néhol szarkasztikus vagy melegszívű (hangsúlyozottan nem meleg) megjegyzésekben, kiegészítésekben, magyarázatokban – írói ön/reflexióiban. De, mint jeleztem, nincs ott válaszleveleiben. Nem élnek már a címeztei, hagyatékuk – ezek szerint – feldolgozatlan, s ki tudja, milyen ládák alján lapulnak, lapulnak-e még egyáltalán az ide vonatkozó Sarusi-lapok. Ez a leveleskönyv azért is különleges tehát, mert egyetlen címezett más-más arcéle a négy egykori levelezőtárs, esetenként bajtárs szavaiból, közvetlen vagy távolságtartóbb, meghitt-baráti, vagy rideg-el/utasító stílusából bontakozik ki. Sarusi absconditus. A rejtjeleiben fel-felvilla-nó, szaggatott stílusában rejtőzködő Sarusi Mihály.

Ami még egybeköti a négy egységet: az irodalom. Nem vitás: a levelek közzététele által adalékokkal gazdagodik az irodalomtörténet.

„Megismerkedésünk után, tehát 1982 dereka óta hallgatott Lajos az idáig, 1983 böjtmás haváig? Miért, miért nem.

Kedélybeteg vala.”

Az *Elöljáró beszélyben* jelzettek szerint a szerkesztői terv irodalompolitikai időutazás: megidézni a 70-80-as évek kommunista Magyarországon zajló, pontosabban megbúvó, túlélés és halálra ítéltség közt vergődő irodalmi életet. Hátszeleivel és ellenszeleivel. Kopók közt egy-egy európaival. „Hogy világos legyen az irományunkat netán kézbe vevőnek, hogy s mint vala az Úr azon tizedeiben. Mivelünk. Ott... innen a rácson.” Átvezetve a századfordulón. 1977-2006. Simonyi első levele – a Nagy Gáspártól kapott utolsó. Végül a legfiatalabb íróbarát nekrológia 2007 januárjából.

A levelezőtársak születési sorrendje szabja meg a levélfejezetek szerkezetét. A négy, más-más kapcsolat kibontakozásának, közeledésnek, távolodásnak, szakmai és emberi vitáknak írásos dokumentumát. Ösztönösen más olvasási rendet követtek. Megint csak kíváncsiságomra hagyatkozom. Körmendivel kezdem, a híresen legjobb íróbaráttal. Nem meglepő, hogy ez a legkönnyedebb hangvételű rész. Például közösen át- és túlélve Közép-Ázsiát:

„Kedves Mísenyka!

Túró a füledbe! Nincs kedved megírni Földeáknak a beszámolót vagy mi a francot, s nagyúri eleganciával átpasszolod nekem! Egyébként megírtam, elküldtem neki.

A könyvemet megkaptad?

Küldök néhány fényképet – most lettek készen. Te vagy rajtuk a legszebb. Meg én. (...)

Sok a baj, apuskám...

Egyébként írhatnál. Tar S. köszöni a lapot. Szia.

Körmendi Lajos”

Simonyival folytatom, a botrányosan rigolyás szókimondóval. Őt követi Ördögh Szilveszter szerkesztői mindentudással, de egyben a legalaposabb műértő kísérettel, ha nincs is mindig konszenzus a két fél közt, mire az író duzzogva hümmög a szerkesztői, mégiscsak olvasói értetlenségen, merev elvektől körülbástyázott szűklátókörűségen. És végül befejezem Nagy Gáspár költővel. Nehéz szívvel csukom be a levelesládát, mint már magam is ismerőse, tanúja barátságunknak. Ennek az utolsó tételnek a sajátossága – mert teljességében olyan, mint egy négytételes opus: az olvasó elé tárul, amint egy felszínesnek induló, szakmaiságra szorítókozó szerkesztő-író közti munkakapcsolatból barátság lesz. Ahogy azt Miska megjegyzi: megváltozik a feladó címe is: a szerkesztőségi cím helyett már a magánember címe szerepel a borítón. Olvasód lettem most már, írja Nagy Gáspár. Elfogadó olvasója, teszem hozzá, mert ettől fogva, a *captatio benevolentiae*-n túl másként olvas. Nem szörszálhasogató szerkesztőként, mert a két világkép véreere eggyé vált, s bármelyik oldalon szülessen is a mű, ezután mindkét fél vérellátását táplálja. Nagy Gáspár az évek során előre örül egy-egy újabb Sarusi-könyvcsomagnak, cseme-

geként várja, mint egy kisgyerek. És nincs kellemetlen meglepetés, várakozáson aluli mű, ahogy ez Ördögh Szilveszter esetében sajnos, talán a politikai nézetkülönbség miatt sem lesz soha áthidalható.

Levélmustra:

2017. június 25.

Kisiratos:

Hát, Miska, tegnap este befejeztem. Nagy Gáspárral. Ez a rész számomra a leginkább szívhez szóló. Meg is könnyeztem. Jó záradék volt. Kevés könyv marad az ágyam melletti, apró mentőcsónak-könyvespolcon lelkileg ínséges időkre, de ez ott lesz, a rácson innen. Jól kivillan a 4 kapcsolat lényege, minősége, s emellett világképed, jelmeded sajátságossága, pl. hogy a jóistennek sem írod újra a szöveget, ha azt egyszer olyannak gondoltad, érezted, írtad le valamikor, amilyennek leírtad. Számomra ez a szakmai és emberi, meggyőződésbeli tántoríthatatlanságod magával ragadó, példaértékű. Hogy úgy gondold át, járod körül, hogy közben kezdettől fogva tudod, hol, hogy, kivel, mivel szemben és mellett állsz. Ez az alapvetően szilárd talaj kell a biztos ugráshoz, biztonságos szárnyaláshoz, ép landoláshoz, úgy érzem. Életigenlő Sarusi-élelátásod. Szeretem, szerettem olvasni, és várom, követelem az ígért folytatást! Miképp a *Manhattani leveleket* is. El ne felejtse. Nekem digitalizálva is megteszi. Szép vasárnapot, jó reggelenti csobbanást, gondolom, már megkezdted...

2017. június 25.

Balatonalmádi:

Örülök, hogy tetszik, de vigyázz: hogy nem vagyok hajlandó bármit átírni, újraírni (szerkesztői stb. kérésre, utasításra), nem azt jelenti, hogy nem írom át... mindannyiszor, ahányszor érzésem szerint szükség van rá. Az általam vélt igazságból nem vagyok hajlandó engedni... Íróként. Újságíróként sokszor kénytelen voltam, mert különben vehetem a kalapot, nézhetek más foglalkozás, más kenyérkereset után. Íróként – valójában – tényleg független tudtam lenni. Legföljebb egy sorom sem jelent meg... hosszú évekig, évtizedekig. Azaz megbőjtöltem... Hogy a legszélső példát mondjam: a debreceni főiskolai diákokthonban barkácsolt legelső kötettervem lassan 50 éves, és tán a fél évszázados évfordulóra megjelentetem... (Jó ötlet, most jutott eszembe!!!) (Valóban, az istennek sem tágitottam tőle, és azt hiszem, ma is vállalható...) (Sőt, egy vélemény szerint azon művek egyike, amelyek új utat mutathattak volna a nemzedéki elbeszélő-irodalomnak.) (Mert ezt a hangot keményen elhallgattatták. Egyféle beat-irodalmi kísérlet volt...)

A *Vagabundkorzó IV.* könyve, amelyben az amerikai írásom olvasható, nincs

meg számítógépen, sajnos. Igyekszem belőle egy példányt keríteni – kiemelni a véstartalékból, és 22-én viszem.

Ha lehet, naponta úszom egyet a Tóban... Ma vihar volt, kinn maradtam a par-
ton.

2017. június 27.

Kisiratos:

Említed a 73. oldalon Mándoki kazak sógornőjét. Mándoky Kongur Istvánra utalsz? Nem tudod, hogy halt meg olyan hamar, 48 évesen?

2017. június 27.

Balatonalmádi:

Igen, Mándoki Istvánról van szó, aki karcagi volt, onnan az ismeretsége Kör-
mendivel. A halála? Van, aki szerint megölték, mert útban volt – túl jól ismerte
a kaukázusi népeket, majdnem valamennyi nyelvén beszélt... És azonosult velük
(nem az orosz megszállókkal). A qazaqok szinte szentként tisztelik. És a hatalmas
anyag, amit összegyűjtött róluk, nem akármilyen életművet alapozott volna meg...
Halálával mindez semmivé vált, mert rajta kívül senki sem érti a jegyzeteit, ame-
lyeket ezeknek a népeknek a nyelvén írt.

Ami nem akármilyen tanulság! Ne gyűjtögess hörcsög módra, hogy majd egy-
szer, amikor már minden összeállt, nekifogj... Dolgozd föl mindazt, ami már a
kezedben van. Aztán folytasd, amikor lehet, érdemes... Ne várd a tökéleteset!
Mert az, netán, valamiért, elérhetetlenné válhat. Ahogy történt az ő esetében is.

Hajdú Miska – az ELTE nyelvésztanára, mentorom – tanított erre. Csak 50 szá-
mítógéppoldalt tett ki az iratosi tájszógyűjtésem, de már kiadásra javasolta. Mond-
tam, hogy ez még kevés, gyűjtök hozzá, folytatom. Azt mondta, tegyem, de ez már
így is fontos. Mire ő a tanszékén kiadta, már 100 sz.géppoldal volt a terjedelme (200
könyvoldal), hogy ma 400 sz. géppoldalnál tartsak.

P.S.:

Amit Miska elénk tár, nem a magánlevél indiszkrét megszellejtése.

Majdnem azt írtam: halottidézés. De nem.

Szellemidézés ez.

Négy, már nem élő (de nem is halott!) író, szerkesztő hangján.

És az ötödikén, aki – hála Istennek – köztünk él.

Lukáts János

Kegyelem az utókortól

Fazekas István: Kegyelmet nem kérek! Történelmi dráma két felvonásban

Az 1953 és 1958 közötti fél évtized a XX. századi magyar történelemnek bizonyosan az egyik legmozgalmasabb és legzaklatottabb időszaka volt. A történelem – mondhatnánk – szinte kényszeríti az alkotókat az események drámai megragadására, miközben tudjuk, hogy ugyanaz a történelem (vagy annak irányítói) az események eltitkolását, eltorzítását tették kötelezővé. Korunkra maradt tehát a történelmi és morális felelősség, hogy a történelmet (történelmünket!) kiszabadítsuk az elhallgatásból, és életünk, tudatunk részévé tegyük.

Fazekas István arra a nehéz és kockázatos feladatra vállalkozik, hogy egyetlen, lendületes folyamatban állítsa színre a kor ellentmondásos eseményeit, hogy megszólaltassa a kor elnémított és szavukat kereső szereplőit, hogy a történelmi események háttérében meghúzódó mozgatókat megvilágítsa. Hatalmi intézkedéseket, a tenni akarás apró sikereit és tragikus kudarcait, jogi procedúrákat és – ha úgy hozza a kényszer – a justizmord gyalázatát.

A jelzett fél évtized – képletesen szólva – félkörívre emlékezteti az emlékezőt, az olvasót: 1953 a korszak mélypontját mutatja, ahonnan zaklatott, de némelykor látványos emelkedéssel érünk el 1956 őszén a remények csúcsára, majd zuhanunk vissza a következő mélypontra, amely azonban már egy másik történelmi periódus jellemzőit hordozza.

Az 1950-es évek súlyos ballasztja a hírhedt recski fogolytábor, a társadalmi megtorlások, illetve a személyes meghurcolások helyszíne. Minden rendű, rangú, korú és végzettségű fogoly összezárva szenved itt el a megfélemlítés, a politikai bosszú (korabeli szóval: az osztályharc) szocializmus-kori kínálatát. A már aligha fokozható testi és lelki kínzásnak váratlan (valójában világpolitikai) esemény vet véget: J.V. Sztálin halála. A kínzók megrettennek, a megkínzottak fellélegeznek, valamelyes konszolidáció indul meg az országban. A miniszterelnök Nagy Imre lesz, aki – a kibontakozás reményében – felülvizsgál-tatja az elítéltek és fogvatartottak ügyét, politikai enyhülést és szabad(abb) véleménynyilvánítást sürget. A korabeli évek egy sor ítéletéről (például a Rajk-perről) hamarosan kiderül (amit amúgy mindenki tudott), hogy hazug tényálláson, hamis tanúkkal, a megfélemlítés céljával kicsikart „konceptációs koholmány”, amely indulatokat gerjeszt a magyar társadalom minden rétegében, a hatalmon belül és az elnémítottak között is. Az egyetemisták Petőfi Köre (valamennyi egyetemi városban) az újrafogalmazan-

dó szabadságérzés és nemzettudat előmozdítója lesz, amelyet a korábbi, hírhedt pártfőtitkár, R. M. leváltása még inkább meggyorsít. Utódja, G. E., a keményvonalas pártirányítás és a feltétlen szovjetbarátság híve, a pártvezetés és az elégedetlen tömegek között a kenyértörés elkerülhetetlen. 1956 októberében az ellentétek fegyveres konfliktusba torkollnak, a magyar honvédség jobbára nem vesz (megbízhatatlansága miatt nem vehet) részt benne, a harcokban az államvédelem (az ÁVH) osztagai harcolnak, akiket a pártvezetés által az országba behívott szovjet csapatok támogatnak. Megszületik az évszázad mozgósító erejű jelszava: „Aki magyar, velünk tart!”

A szabadság tizenkét napja üstökös gyorsaságával zajlik le és tűnik el, azon a vasárnap reggelen az ország népe a rádióan át elkiáltott illúziómondatra ébred: „Csapataink harcban állnak!”

A dráma második részében a történelemnek immár a „leszálló ágát” kísérhetjük szorongó figyelemmel. Megjelennek az új politikai kurzus főbb vezetői és készéges kiszolgálói. A recski tábor egykori foglyai vagy elesetek az októberi harcokban, vagy alkalmazkodni kényszerültek a megváltozott hatalmi viszonyokhoz, esetleg beilleszkedtek szolgálatába. Megjelennek a látszat-törvényesítés kiagyalói és végrehajtói, akik valójában az igazságszolgáltatás új máza alatt a korábbi szellem és ideológia folytatói. A vérbírók és a vérbíráskodás kora ez, a leszámolás ideje, amely alkalmanként a szovjet sugalmazásnál is keményebb megtorlást követel. A megújult (átfestett) pártállam vezetői aktív részt vállalnak a megtorlások előkészítésében, a periratok megszövegezésében, a megrendezett pereket akár nemzetközi politikai reklámfilmek elkészítéséhez is összevághatónak tartják. A bíró, az egykori tolmács, az ügyvéd egyaránt belekényszerül a totális behódolás folyamatába, „mert ahol zsarnokság van, ott... mindenki szem a láncban”.

Nagy Imre személye, vállalt szerepe megkerülhetetlen szikla és kínos akadály az eltervezett konszolidációban. Törvényes és a törvényt kerülgető megoldások vetődnek fel, de a hatalom új gazdáit egyetlen megoldást mernek csak elfogadni: a veszedelmes ellenfél megsemmisítését. A paraszti mélyből indult, baloldali eszméken nevelkedett miniszterelnök szeme azonban 1953-tól egyre inkább rányílt az igazságra, ezért nem lehet számára hely és létezés az újraszerveződő rendszerben. Nagy Imre idővel maga is rádöbben e komor tényre, de sem személyét, sem elveit nem hajlandó odavetni idegen hatalmakat kiszolgáló fogva tartóinak. A történelemre hivatkozik, az utókor ítéletét érzi perdöntőnek maga fölött, amikor a kihirdetett halálos ítélet hallatán bírái szemébe vágja: „Nem kérek kegyelmet!”

A dráma szereplői a társadalmi hierarchia legkülönbözőbb szintjeiről érkeznek. Viselkedésük, érvelésük, beszédmodoruk is ennek megfelelően sokszínű. A recski tábor felügyelői a fenyegető útszélsőséget használják, Faludy (mintája nyilván a költő lehetett), „a bölcs rabbi” vagy Tibor, az idegen nyelvek ismerője, ebben a

környezetben is megtalálja az aforizma, a rímes szó használatának a lehetőségét. A bírák csúrik-csavarják a szót, és gyakran „a törvényléből moslékot kavarnak” (ahogy a költő mondja). A kor frissen hatalomhoz jutott politikusai egymás között is, bevont ügyfelek között is a szánalmasan alacsonyrendű és sivár nyelvhasználattal érzékeltetik szellemi és morális színvonalukat (és engedtessek meg kételkedni K. J. latin nyelvű jogi kifejezései hallatán!).

Fazekas István a mozgalmas színház mestere, harmincöt jelenetben pergeti keresztül az öt évet átfogó, sokszereplős drámát. A jelenetek némelykor csak villanásnyiak és szaggatot-tak, a helyszínek gyakran változnak, máskor pedig csak pillanatnyi elsötétedés érzékelteti az idő múlását. Hiteles és gyakran hátborzongató a kor frazeológiájának a felidézése, különösen, ha a hatalom intézményei szövődnek a mondatokba (az elvtárs megszólítás, a Központi Vezetőség, az MSZMP). Az olvasó (a néző) a jogi tolvajnyelv labirintusát nem mindig képes követni, ilyenkor úgy érzi, összecsapnak feje fölött a törvény, a hatalom, az erőszak hullámai. Morális megnyilatkozások ritkán és nehezen hangzanak el ebben az amorális közegben, de annál megrendítőbb, amikor halljuk (és megértjük!), hogy: „Semmiféle zsarnokság nem tűri meg a részleges behódolást!”, vagy amikor Nagy Imre az utódjáról állapítja meg, hogy „...hazugságoknak foglya marad, amíg csak él”.

Történelmi drámát írni – azt mondják – hálátlan feladat. Bizonyosan komoly terhet ró az íróra, a színészre, a nézőre. Igaz ez a megállapítás 1956-ra is, az eltitkolt, eltorzított történelemre, különösen annak tudatában, hogy még mindig működnek erők a titkok és torzítások fenntartására. Az író is, az olvasó is, a néző is még élő tanúja lehet az egykori eseményeknek (amint hogy tiltója és torzítója is!). Az objektív történelembe máig beleszólnak, beleérződnek a személyes emlékek, indulatok, remények és fájdalmak. A dráma aligha alkalmas a patikamérleg óvatos (és kétes) szerepére. De a történelem „fősodrának” menetét meg kell találni, fel kell mutatni, ki kell mondani. Ez kötelessége, másképp nincs kegyelem!

(Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2016)

Saitos Lajos

Ama rejtőzködő költő

Petrőczi Éva legszebb versei

Nem lesz könnyű dolga a recenzensnek a *Petrőczi Éva legszebb versei* című kötetéről ajánlást írnia, holott a költő verseivel s irodalmian hangzó nevével annak idején már a *Madárúton* antológiában találkozott, ahol kötelékben tanulta a repülést költőtársával, hogy majdan egyéni utakat járjon be, gyarapítva életművét. Költői pályájának néhány mezsgyekövérről, kötetéről volt szerencsém szemlézni, másokkal azonban adósa maradtam. Mert „Petrőczi egyszer rejtőzködő és szemérmes, másutt meg, ha finoman is, kitárulkozik. A mikrovilág pontos rajza és az ugyanitt megmutatkozó játékoság hajdan biztató jövőt is ígért, s mindez be is teljesedett egyre szebben kibontakozó pályáján...” – írja a kötet válogatója, Bakonyi István kíséző tanulmányában. (Nem mellesleg, Bakonyi István volt első monográfusa is költőnknek.)

Ha jól számolom, az AB-ART Kiadó gondozásában megjelent válogatott kötet már tizenhatodik verseskönyve Petrőczinek, aki a repülést ma is gyakorolja: „Repülni s repetni / Egyként a balgák kalapja, / Hol bűn a tett és vétek a szándék, / S az égi suhogást, lélekét, szárnyét, / Ólmos álomba folytatja...” (*Erdélyi féniks*) E nyitó opusa után a *Károlymajori muzsikások* című félhosszú verssel adózik Kormos István emlékének, aki a fent említett antológiát szerkesztette. „Milyen jusson tolakodom / meződre, elmondom sorban – / Károlymajorban könyvelő / volt nagypapa, eleget // baktatott odáig szegény, / soha nem várta szekér, / számolta naphosszat / rég túl a hatvanon...” Mint ahogyan nem várta szekér ama peregrinusokat sem, akiknek emléket állított Petrőczi *Magyar deákok nyomában* címmel: „A csatornák / moszatírásos matrikuláiban / megfakult arcotok nyoma, / miként az írás / Amszterdam, Hága, Leiden / annales-lapja-in...” Korábbi kötetének címadó darabja pedig egyik fontos verse, versimája költőnknek *A patak éneke*: „...Uram, te tetted, / hogy sötét / habjaim fölött // végre hajnalodik.”

Petrőczi pályájánk kezdetén fontos szerepet töltött be az atyai jó barát, Jékely Zoltán, mesterének verset is ajánlott, melyet teljes egészében idemásolunk:

Ronsard múzsája röpdös szobád zugaiban,
ráncaidat Helénák szótték,
de a magad-maró ellen-szonett
mögül kilép: „Rég láttalak, fiam...
Mit írtál, te gyerek?”, s vékony
apás kezéből almát
kínál vén Virág Benedek. (*A látogatás*)

Ebből a korszakából való fontos verse, *A tákosi templom* című is, mely újabb ima-vers: „Megtartod, Uram, az igazakat...” – olvasható a szemöldökfán. *Lecke* című félhosszú versében aztán így vall költőnk: „Az első poétikaleckét / nem Arisztotelész, / s nem is a jó / Boileau apó / adta nekem (...) a verset, / ha írtam igazit / egyetlen szónak köszönöm...” S ez a köszönöm újfent nagyapjának szól, akinek meséjét várta gyereklányként egy nádfonatú küsszékben. Azóta persze megírta – mint minden valamire való költő – saját sírversét:

Bár mindig
száz dologban loholt,
ő polihisztor
sose volt,
csak gyerek-kézirat-főzőcske-bolt
között ingázó polihisztérika.

Áldás izgó-mozgó poraira. (*P. É. sírverse*)

Nem mellesleg Petrőczy könyve telisteli emlékező, dedikált és imaversekkel: „... Zsoltár ez is, / ez a szűkszavú / tejfog-leltár: / a százötvenegyedik...” s a költő szerint: „...Csak így tudhatunk / a halálnak ellentmondani.” (*A 151. zsoltár*) Minderről a recenzensnek – a költő pécsisége okán is – Pákolitz István sorai jutnak eszébe: „Valami jelet hagyni, / valahogy megmaradni, / akármi áron kifogni a halálon...” (*idézet szabadon*) Érdemes szólnunk költőnk miniatűr verseiről is, ilyen remeke a *Magyar rekviem* című költeménye: „A megfeszítés / sem szakszerű itt: / cserélgetik / a jobb s a bal latort, / kergetik körbe-körbe / statiszták légióit, / s a rozoga keresztre / kontárul szegeznek fel / az Embernek Fiát.”

Fontos verse költőnknek az *Ősanyámhoz* – melyet irodalmi névadójának, Petrőczy Kata Szidóniának (emlékének) ajánl: „Forogtam én is / kemény szelekben, és / sodortattam / sebes árvizekben: // utódod / azért lehettem / más-arcú, / más vérű // létemre, / te morc, sötét / nagyasszony...” S ide kívánczik egy újabb idézet: „Kata, nagyasszonyom, / szívbéli rokonom, / szörnyű e panasz-tár, / fájdalom-inventár, // melyhez magamét adom / kelletik, bár rosszallom, / hogy nyavallyák kulcsárnéja / légyek én, Éva, Éva – ...” (*Egy Petrőczy-vers kései folytatása*)

Misem bizonyítja jobban, hogy Petrőczy a kezdetektől, indulása óta saját vershangján szól: „Kárálnak bádoghangú torokkal / az Andersen mese-földről / szalajtott, parancsra zenélő / udvari gépmadarak...” (*Metafora, 2014-ből*) S mit tehet a recenzens, minthogy olvasó is figyelmébe ajánlja Petrőczy Éva költészetének kerszt- és hosszmeteszétét reprezentáló *legszebb verseket*.

(*AB-ART Könyvkiadó, Pozsony, 2017*)